Хмелюк, Майя. «Поетика заголовків прози Макса Кідрука». *Лінгвостилістичні студії*, вип. 16, 2022, с. 114–21.
Khmeliuk, Maia. "The Titles' Poetics of Max Kidruk's Prose Works". *Linguostylistic Studies*, iss. 16, 2022, pp. 114–21.

УДК 821.161.2'06.08Кідрук:808.1
https://doi.org/10.29038/2413-0923-2022-16-114-121

ПОЕТИКА ЗАГОЛОВКІВ ПРОЗИ МАКСА КІДРУКА

Майя Хмелюк
Волинський національний університет імені Лесі Українки,
Луцьк, Україна

У статті зроблено спробу дослідити основні риси поетики заголовків прози Макса Кідрука. Проаналізовано зв'язок назв книжок із авторськими світосприйняттям і його індивідуальним стилем, зі змістом творів і образотворенням. Заголовки розглянуто як особливий намір автора, як першопочаток творення нового тексту, як елемент цілісності й досконалості літературного твору, як індивідуальну прикмету його творчості, як пізнання сенсу окремого художнього дискурсу і його творчу енергію, засобом і спонукальною необхідністю у виборі книжки читачем.

Ключові слова: заголовок художнього тексту, семантика, автор, текст, індивідуальний стиль.

THE TITLES' POETICS OF MAX KIDRUK'S PROSE WORKS

Maia Khmeliuk
Lesya Ukrainka Volyn National University, Lutsk, Ukraine

The article highlights the main features of the titles' poetics of Max Kidruk's prose works. The emphasis is laid on the indisputable interconnection of the titles of all his artistic and journalistic texts with the author's worldview and individual style, with the content of the works and their imagery. The uniqueness of the Max Kidruk works' titles lies primarily in the fact that their appearance always precedes the writing of the text itself. And that's why titles vividly reproduce the particular intention of the author. They are a starting point of the creation of each new text, an element of the integrity and perfection of a literary work, a personal sign of the author's creativity, the basis for understanding the meaning of every particular artistic discourse, and perceiving his creative energy. They are a motivating tool in the reader's choice of a book.

The complex method of analysis of the case study material made it possible to reveal the entire range of main functions of the titles in Max Kidruk's texts, in particular, nominative, motivational, and persuasive functions. The method of linguistic stylistic observation and contextual analysis made it possible to determine the motivational prerequisites for the creation of each title. Among them are the author's personal lecturing activity, passion for travel, knowledge of typological structural-semantic and semantic patterns of constructing a title, genre heterogeneity of texts, and individual authorial features. The focus of the case study is on the traditional model of the syntactic organization of such a title as *Love and Piranha*, on the structural similarity of the titles *Don't Look Back and Be Silent* and *Look into My Dreams*, and on the thematic cycle of titles, the supporting lexeme in which are

© Хмелюк М., Волинський національний університет імені Лесі Українки, 2022.
Це стаття відкритого доступу на умовах CC BY-NC 4.0

geographical names (*Mexican Chronicles, The Obsessed in Peru, To Zealand, Journey to the Navel of the Earth*). The titles of Max Kidruk's texts are distinguished by the originality of the structural and semantic organization, and, therefore, they distinctly manifest his individual style features.

Key words: title of the artistic text, semantics, author, text, individual style.

Вступ. Назва твору – це його перша сторінка, символіка й стилістичне маркування якої завжди має знаковий прикметний характер в індивідуальному стилі письменника. Важливість, аргументованість, мотивацію заголовка для розуміння літературного твору часто обґрунтовують самі письменники. Драматург І. Кочерга так окреслив сутність, смислові обшири заголовка для сприйняття цілісності художнього твору: «Назва… при всій своїй стислості є насамперед синтез, душа твору, і потрібне чимале вміння, щоб викристалізувати в двох-трьох словах цю душу… Назва… повинна бути точною, стислою, характерною… прямо витікати з сюжету, з характерів або основних ідей твору» (21–2).

Сучасний письменнник і журналіст, видавець М. Дочинець надає важливого значення назвам творів. Він вважає, що добре сформульована назва та ще своєчасно знайдений малюнок обкладинки вимальовують обриси книги, спонукають, допомагають бажанню зображувати словом. Книжки цього автора мають широку читацьку аудиторію і сприймаються зі справжньою естетичною насолодою. «Назви моїх книг короткі, виразні, дещо загадкові, але вони запам'ятовуються» (196), – так визначає світ своїх заголовків М. Дочинець.

Макс Кідрук – широкославний український письменник-мандрівник і популяризатор науки, романи якого викликають особливе захоплення, інтерес у читачів. У літературі в царині прози працює більше десяти років, його можна віднести до тих письменників, про яких свого часу відомий літературознавець з української діаспори В. Державин писав: «Філологічна освіта є вельми бажана для кожного літератора, але й без неї можна в письменстві чимало порядного зробити…» (59). Прозаїк привертає увагу не лише несподіваними сюжетами, а й оригінальними назвами книжок. Макс Кідрук із-поміж інших письменників відзначається тим, що назви своїм творам дає заздалегідь, не приховує їх, а отже, наперед знає, яким повинен бути завершений текст, надаючи великої ваги його цілісній досконалості. Під час зустрічі з читачами у червні 2021 року в Луцьку, розповідаючи про новий ще не закінчений роман «Нові темні часи», письменник, зокрема, наголосив: «Компромісів із якістю тексту не може бути ніяких». Актуалізовані назви творів, їх семантика стверджують, що Макс Кідрук сприймає заголовки повноправними засобами мистецького вираження, які слугують свідомому будуванню внутрішньої літературної тканини твору.

Заголовок як об'єкт дослідження найчастіше спостерігаємо в аналізі творчості окремого автора (відома праця Л. Скорини про поетику заголовку

віршотворів М. Драй-Хмари (Скорина)) або певного літературного періоду (Науменко). Н. Науменко, розглядаючи заголовок як образно-символічний компонент новели кінця XIX–початку XX століть, пропонує користуватися поняттями поетика, семантика, або символіка (заголовка), які вважає найбільш придатними для з'ясування назв прози (31).

Важливі також праці Л. Юлдашевої в осмисленні поетики заголовків творів сучасної української літератури, в яких авторка розкриває рівні абстракції авторського мислення і розуміння їх зв'язків у виборі назв книг (Юлдишева). Залучивши до наукових спостережень значний пласт сучасної літератури, вона відкриває подальші можливості розвитку теорії заголовка, в цьому особливе значення її досліджень.

Письменники кожної епохи шукають такі влучні й доцільні заголовки творам, які б найповніше і найкраще відповідали авторському задуму, художньому світу, в якому живуть герої. Поетика заголовків узвичаєно зацікавлює, заінтриговує читачів, тобто виконує насамперед мотиваційну функцію.

Актуальність дослідження зумовлена не лише важливістю пізнання структурно-семантичної взаємодії та взаємозумовленості заголовка і кожного тексту, пошуку мотиваційних передумов їх появи.

Його **новизна** полягає в спробі дослідити індивідуальні прийоми Макса Кідрука в створенні заголовка в художніх творах різних жанрів (містичних і фантастичних романів, технотрилерів, психотрилерів, подорожніх нотаток, саг, хронік–тревелів, оповідань), а також публіцистичних текстів, що відповідають сьогоденню, публічній екстравагантності та індивідуальному стилю автора, відтворюють особливості бачення картини світу сучасною людиною.

Мета праці – дослідити зв'язки вартісності, особливостей поетики заголовків прози Макса Кідрука і художньої якості, стилю його творів, з'ясувати рівень авторської майстерності, специфікації, закономірності в називанні текстів, визначити роль назв книжок для читацького загалу.

Матеріали і методи дослідження. Матеріалом слугували назви прозових творів творчого здобутку Макса Кідрука. Для з'ясування семантичної структури заголовків й встановлення їх мотивації вирішальне значення належить методу лінгвостилістичного спостереження й контекстного аналізу.

Результати дослідження та дискусія. Заголовки пригодницьких книжок з авантюрними мандрівними сюжетами, з яких розпочинав свій творчий шлях у літературі Макс Кідрук, містять у собі як основний, опорний елемент назви місць подорожей: *Мексика* – «Мексиканські хроніки», *Перу* – «Навіжені в Перу», *Зеландія* – «На Зеландію», *Пуп Землі* – «Подорож на Пуп Землі». Заголовки, на перший погляд, зрозумілі й прості, проте рідкісні й нові для української літератури, бо серед авторів не так багато мандрівників, як, скажімо, Леся Українка, Михайло Коцюбинський, Леонід Тендюк, Дзвінка Матіяш чи сам Макс Кідрук. Це захоплюючі,

вмотивовані заголовки, що містять суб'єктивно-психологічні авторські прагнення й можливості їх реалізації. Пригадаймо хоча б деякі тематично співвідносні назви творів минулого століття: «Під тихими вербами» Б. Грінченка, «Ранком в Алупці» О. Конiського. Такі заголовки, безперечно, максимально чіткі й конкретні.

Письменник йшов до своєї майстерності у називанні книжок послідовно та поетапно. Першим і, очевидно, вирішальним був величезний вплив його лектури, а вибір книжок для читання залежав і від заголовка, і від імені автора. У романі «Подорож на Пуп Землі» читаємо: «… То була, як не крути, але дивна книжка. Звісно, вона, як і всі добропорядні книжки про пригоди, виглядала пошарпаною, проте на цьому схожість із нормальними пригодницькими сагами вичерпувалася. Що ж вирізняло? Передусім – назва. Заголовки всіх інших пригодницьких книжок, були мені зрозумілими. Пішки на полюс, Що з тебе виросте Фрітьофе?, Міцний кулак туарегів, Людина, яку покликало море, Наодинці під вітрилами навколо світу тощо. Все чітко та зрозуміло. Проте ця книга була особливою: на її обкладинці красувалися два химерні та спочатку зовсім незрозумілі мені слова – Аку-аку. Я навіть не знав: може, насправді це одне слово, написане через дефіс. Угорі над заголовком художник-оформлювач зобразив чоловіка в білому капелюсі, який зачудовано витріщається на велетенську статую, розвівши руки чи то від культурного шоку, чи від захоплення…» (Кідрук, *Подорож* 18). А отже, саме читання книг інших авторів формувало насамперед стилістику заголовків його власних книг.

Можна зробити висновок: як художній стиль у науковому дискурсі є ілюстрацією певних положень, так заголовок є основною і важливою наскрізною ілюстрацією художнього світу й системи творів, увиразненням сприйняття сюжету. Увівши до семантики заголовка географічну назву, Макс Кідрук розширює й задає вектор сприйняття цілого твору. Прикметно, що на карті цих назв є куточки планети Землі з нерозгаданими таємницями, з багатою історією, з красивими ландшафтами, а в самих текстах додають шарму ще й назви природних екстраординарних закутків цих країв, як-от у творі «Подорож на Пуп Землі».

Вирізняється в цьому тематичному циклі ефектний заголовок автобіографічної захопливої книжки «Любов і піраньї» про подорож до Бразилії. Він побудований на протиставленні (бінарній опозиції) за зразком відомих текстів, наприклад: «Любов і ненависть», «Правда й кривда». Авторська антитеза *любов – піранья* розшифровується як *любов* і *хижа риба* й набуває особливого емоційного звучання. Це той мовний засіб, який створює у читачів передбачувані й непередбачувані ефекти, інтриги. Але цей спосіб творення заголовкового мікроконтексту можна вважати все ж таки традиційним. Своєрідності надає йому незвичність другого компонента в опозитивній парі.

Водночас Макс Кідрук постійно шукає власних і неповторних, далеких від стереотипів, заголовків своїм творам. Ними він привертає

увагу читачів, націлює на проникливе прочитання, на занурення в змістову площину тексту. Своєрідний спонукальний заголовок твору з ліричною тональністю «Зазирни у мої сни» є точкою перетину знань про світ, свідоме і підсвідоме автора, героїв роману і читачів. Відхід від уже узвичаєних назв водночас змінює тематичні грані й напрямки роману, кордони реального й уявного, виводить за межі знаних людині категорій: добра і зла, життя і смерті.

Інший заголовок зі структурно подібною організацією – містичний роман «Не озирайся і мовчи», який продовжує традиції фантастичного епосу, його жанрово-стильових канонів у зіставленні з викликами сучасності. Ці довершеної майстерності назви, відчуті у власній свідомості автора, забезпечують літературний досвід і смак читачів, відкривають нові можливості конструювання художнього дискурсу. Уже сам заголовк передбачає активну, а не споглядальну роль читача. А тому поле можливих інтерпретацій створює навколо себе не тільки художній текст, а й заголовок.

Заголовки зі спонукальними інтонаціями «Не озирайся і мовчи», «Зазирни в мої сни» породжують найрізноманітніші емоційні й змістові виміри тексту та активізують частотне використання подібних синтаксичних елементів у самому творі. Зважаючи, що художній твір, згідно з поглядами О. Потебні, «є синтез трьох моментів (зовнішньої форми, внутрішньої форми й змісту), результат несвідомої творчости, засіб розвитку думки й самосвідомости» (32), то обидва названі заголовки найповніше виражають внутрішні моменти напруженого непростого життя героїв і є згущенням думки, яка спрямовує читачів, визначає їх інтерпретацію прочитаного, встановлює межі реального й уявного. Філософічність як ступінь самосвідомості й пізнання природи – основна риса назв цих хвилюючих і захопливих романів Макса Кідрука. Заголовки промовисті, дещо головоломні, як реалії життя, що бувають несподіваними, раптовими, різкими, відчутними, крутими.

Стилістично влучні й змістово проникливі заголовки романів «Жорстоке небо» і «Де немає Бога». Ці твори становлять текстовий масив сучасної романістики з несподіваними сюжетними поворотами – авіакатастрофами, де заголовки стають невіддільною частиною багатогранного життя героїв, їх стосунків із навколишнім світом, особистим вибором, що всеохопно забезпечує або гармонійну цілісність, або руйнування людини.

«Жорстоке небо» – роман про період найщільнішої передсвітанкової темряви, коли сталась катастрофа, «Де немає Бога» – роман про найтемніші закутки людської психіки. Художня думка тече в річищі природного русла життя і проникає у моменти, обставини схибленої свідомості, які спричиняють, уможливлюють жорстокість неба і відсутність Бога. Заголовки не двозначні, виразні, унікальні, спонукають адресата пам’ятати, що прихильність неба, долі взаємозв’язана з

поведінковим людським буттям. Звідси – поява нетрадиційного означення у першій назві й прийом стилістичного умовчання – в другій.

Чіткість, виразність, філософічність, інформативність, новизна формулювання заголовків в текстах Макса Кідрука продиктована сьогоденними реаліями. Це найвиразніше продемонстровано в дилогіїї «Бот», публіцистичному дослідженні «Небратні», а також у книжці «Нові темні часи», що перебуває в творчому становленні.

Заголовок «Бот» наділений автором таким ступенем новизни і несподіваності, що читачі відразу збагнули: герої, події, обставини суттєво міняються і літературний процес у Макса Кідрука набирає нового напряму. Семантичну структуру заголовка можна вважати багатозначною, але *бот* – це насамперед штучність, ерзац.

Книга «Небратні» з'явилась у зв'язку з подіями в Україні 2014 року, однак заголовок відповідає сутності взаємин України й росії впродовж трьохсот п'ятдесяти років. Заголовок виважено й точно прокоментував А. Любка у вступі: «Небратні, недружні… вороги?» (Кідрук, *Небратні* 5). Щоб збагнути доконечну сутність заголовка, можна продовжити синонімічний ряд: *неприязні, неприхильні*. Всі ці слова оприявнилися після подій 24 лютого 2022 року.

Ця публіцистична книжка відтворює достовірні історичні події і факти, епізоди з життя автора, що підкреслюють значущість змісту й результативність заголовка, а також переконливість висновків дослідника заголовків публіцистичного твору О. Волковинського: «Чим частіше реципієнт повертається від публіцистичного тексту до його заголовку, а потім знову до тексту, тим ефективніша інформаційна структура всього твору» (73).

Заголовки книжок Макса Кідрука мають особливу лексико-семантичніу організацію, яка щоразу уможливлює різноманітність потрактування їх дослідниками відповідно до закономірностей їх наукового аналізу, а кожен читач без усяких правил упізнає в них як початок, так і вивершеність смислу наративу. Саме в заголовках сконденсовано виражена авторська творча індивідуальність. Закладений сенс заголовків Макса Кідрука доокреслюється, доповнюється згущенням актуальних, сильних, не завжди усвідомлених переживань героїв. Ці назви-заголовки спонукають читачів на загальніші філософські виміри порушуваної автором проблематики.

Роман «Доки світло не згасне назавжди» (2019 року), за твердженням самого автора, – перший в Україні «дорослий роман із доповненою реальністю та розробленим спеціально під книгу додатком» (Кідрук, *Доки* 551), який несе у собі пошуки наукового роз'яснення проявів людської психіки на прикладі життєвих пригод сестер Рути й Індії у їхньому минулому й теперішньому. Цей заголовок – згущення думки, авторський український варіант назви, створений на основі науково-популярних книг різних європейських авторів про функціонування людського мозку, зокрема Дін

Бернетт, Лоран Коен, Ерік Кендель. Заголовок звучить афористично й з надією, підкреслює вартість і цінність таких художніх історій.

Висновки та перспективи дослідження. Без заголовків не буває художніх прозових творів, а отже, вони є їх синтезом і душею, концентрацією, конкретизацією, реалізацією всіх пізнавальних смислів. Максові Кідруку вдалося збагатити художню бібліографію української літератури не лише новими жанрами, а й оригінальними назвами книжок.

Заголовки тревелів Макса Кідрука наділені однозначно виразною конкретністю і створюють той чи той стилістичний ефект, умотивовані в межах цілого контексту, чим забезпечено успіх використання такої стилістичної методи. Оригінальність «географічних заголовків» проєктована на географію подорожей письменника й органічно пов'язана з його особистісним пізнанням світу. Цим самим Макс Кідрук виражає готовність до збагачення, розширення національно-культурних потреб. Унікальні назви його романів слугують першоспонукою творення нетрафаретних, неепігонських текстів, інакшості манери письма.

Заголовки-фрази із афористичним забарвленням («Доки світло не згасне», «Зазирни в сни») поліфункціональні й багатоінтонаційні, сприймаються як авторське глибинне світовідчуття. Вони слугують своєрідним орієнтиром і для автора, і для читацької аудиторії, відповідають змістові книжки й очікуванням читачів. Це ренесансні живі назви книжок у сучасному літературному процесі, унікальні не лише в нашому, а й у цілому європейському письменстві своєю емоційною й інтелектуальною наснагою, елегантною вишуканістю, переконливістю, досконалістю.

Продумані ефектні заголовки прози Макса Кідрука, взяті з сучасних духовно-світоглядних життєвих принципів, уподобань, твердих впевнень сучасної людини, варто вважати посутнім першоелементом текстової організації його творів, важливою оригінальною рисою самобутньої творчості Макса Кідрука. Вони актуалізують нові важливі думки, уможливлюють повноту змістових сенсів. Усі ці заголовки як обкладинки – добре впізнавані, як оформлення змісту й форми – доцільні, як вираження глибин авторського задуму – показові.

Список використаної літератури

Волковинський, Олександр. Заголовок і текст публіцистичного твору: взаємообумовленість рівнем інформативності. *Наукові записки Інституту журналістики*, т. 56, 2014, с. 73–7.

Державин, Володимир. *Література і літературознавство. Вибрані теоретичні та літературно-критичні праці*, упоряд. та автор передмови С. Хороб. Івано-Франківськ: Плай, 2005.

Дочинець, Мирослав. *Світильник слова. Книга життя. Життя книги*. Мукачево: Карпатська вежа, 2013.

Кочерга, Іван. «Дещо про сюжетні троянди». *Глобус*, №1, 1935, с. 21–2.

Кідрук, Макс. *Доки світло не згасне назавжди*. Харків, 2019.

Кідрук, Макс. *Небратні*. Харків, 2015.
Кідрук, Макс. *Подорож на Пуп Землі*. Харків, 2016.
Науменко, Наталія. *Символіка як стильова домінанта української новелістики кінця XIX – початку XX століть*. Київ, 2005.
Потебня, Олександр. «Думка й мова». *Олександр Потебня. Слово Знак Дискурс. Антологія світової літературно-критичної думки XX ст.*, за ред. М. Зубрицької. Львів: Літопис, 1996, с. 25–39.
Скорина, Людмила. Поетика заголовку віршотворів Михайла Драй-Хмари. *Вісник Черкаського університету*. Серія «Філологічні науки», вип. 167, 2009, с. 27–33.
Скорина, Людмила. Специфіка паратексту в поезії Михайла Драй-Хмари й Павла Филиповича. *Вісник Черкаського університету. Серія: Філологічні науки*, № 1, т. 2, 2016, с. 63–72.
Юлдашева, Людмила. «Заголовки творів сучасної української літератури: мотиваційний аспект». *Філологічні науки*, № 22, 2016, с. 115–21.

References

Volkovynskyi, Oleksandr. Headline and text of publics work: interconditionality by level of informing. *Scientific notes of the institute of journalism*, vol. 56, 2014, pp. 73–7.
Derzhavyn, Volodymyr. *Literatura i literaturoznavstvo. Vybrani teoretychni ta literaturno-krytychni pratsi*, edited by S. Khorob . Ivano-Frankivsk: Plai, 2005.
Dochynets, Myroslav *Svitylnyk slova. Knyha zhyttia. Zhyttia knyhy*. Mukachevo: Karpatska vezha, 2013.
Kocherha, Ivan. “Deshcho pro siuzhetni troiandy”. *Hlobus*, no 1, 1935, pp. 21–2.
Kidruk, Maks. *Doky svitlo ne zghasne nazavzhdy*. Kharkiv, 2019.
Kidruk, Maks. *Nebratni*. Kharkiv, 2015.
Kidruk, Maks. *Podorozh na Pup Zemli*. Kharkiv, 2016.
Naumenko, Nataliia. *Symvolika yak stylova dominanta ukrainskoi novelistyky kintsia XIX – pochatku XX stolit*. Kyiv, 2005.
Potebnia, Oleksandr. “Dumka y mova”. *Oleksandr Potebnia. Slovo Znak Dyskurs. Antolohiia svitovoi literaturno-krytychnoi dumky XX st.*, edited by M. Zubrytska. Lviv: Litopys, 1996, pp. 25–39.
Skoryna, Liudmyla. “The Poetics of the Title of Poem-Writtings by Michael Drai-Khmara’s”. *Cherkasy University Bulletin: Philological Sciences*, iss. 167, 2009, pp. 27–33.
Skoryna, Liudmyla. “Specific of Paratext in Poetry of Mykhailo Dray-Khmara and Pavlo Fylypovych”. *Cherkasy University Bulletin: Philological Sciences*, no 1, vol. 2, 2016, pp. 63–72.
Yuldasheva, Lyudmila. “Titles of the Works in Modern Ukrainian Literature: Motivative Aspect”. *Filolohichni nauky*, no 22, 2016, pp. 115–21.

Стаття надійшла до редколегії 07.03.2022